

Lausunto

30.09.2020

Asia: VN/1984/2019

Lausuntopyyntö työryhmämietinnöstä: Seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistus

Vapaaehtoisuuden puutteeseen perustuva sääntely

Mitä mieltä olette ehdotuksesta säätää raiskauksen ja muiden seksuaalirikosten keskeiseksi tunnusmerkistökijäksi vapaaehtoisuuden puute ehdotuksen mukaisesti?

Lakimiesliitto kannattaa vapaaehtoisuuden puutteen sisällyttämistä seksuaalirikosten keskeiseksi tunnusmerkistökijäksi, sivulla 110 esitetyn vaihtoehto B2:n mukaisesti.

Ehdotuksen mukaan raiskaussäännös muutettaisiin suostumusperustaiseksi. Tämän uudistuksen myötä Suomen kansallinen lainsäädäntö vastaisi myös kansainvälisiä velvoitteita, joten uudistus on erittäin tervetullut ja positiivinen asia. Muutos vahvistaisi seksuaalisen itsemääräämisoikeuden ja henkilökohtaisen koskemattomuuden suojaa.

Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta eli ns. Istanbulin sopimus, jonka Suomi on ratifioinut, edellyttää, että ilman uhrin suostumusta tehdyt seksuaaliset teot kriminalisoidaan. Sopimuksen 36 artiklan mukaan sopimuksen osapuolten tulee toteuttaa tarvittavat lainsäädäntö- tai muut toimet varmistaakseen, että toisen henkilön saattaminen ilman hänen suostumustaan seksuaalisiin tekoihin kolmannen henkilön kanssa säädetään rangaistavaksi. Kansallisen lainsäädännön muuttaminen olisi siten tarpeen myös Suomen kansainvälisoikeudellisten velvoitteiden täyttämiseksi.

Työryhmän esityksen mukainen vapaaehtoisuuteen perustuva vaihtoehto, jossa raiskauksen tunnusmerkistössä ei edellytetä asianomistajan nimenomaista kieltäytymistä, heijastaa asianmukaisella tavalla lainsäädäntömuutosten tavoitteena olevaa itsemääräämisoikeuden ja henkilökohtaisen koskemattomuuden suojaa. Mietinnössä suostumusperusteisuutta on myös tarkasteltu laajasti ja huolellisesti. Raiskausrikoksen tunnusmerkistön muuttaminen työryhmän esittämällä tavalla saattaa kuitenkin johtaa raiskausrikoksen toteennäyttämistä koskeviin hankaliin rajanvetoihin, minkä työryhmäkin on tunnistanut.

Raiskausrikoksen syyksilukeminen edellyttää aina riittävää näyttöä vastaajan syyllisyydestä, mikä tarkoittaa sitä, ettei vastaajan syyllisyydestä saa jäädä varteenotettavaa epäilyä. Seksuaalirikoksissa ei voida hyväksyä käännettyä todistustaakkaa tai aikaisempaa alempaa näyttökynnystä. Siten kynnys vapaaehtoisuuden puuttumisen toteennäyttämistäkään ei voi muodostua suhteettoman korkeaksi. Asian jatkovalmistelussa on perusteltua tutustua niiden maiden (erityisesti Ruotsi) ratkaisukäytäntöihin, joissa suostumuksen puute on jo aiemmin sisällytetty seksuaalirikosten tunnusmerkistötekijäksi.

Mitä mieltä olette ehdotetuista säännöksistä, jotka koskevat tilanteita, joissa teon kohteella ei ole mahdollisuutta muodostaa tai ilmaista tahtoaan (rikoslain 20 luvun 1 §:n 2 momentin 2 kohta ja 3 §:n 2 momentin 2 kohta)?

Työryhmän esitykset asianomistajan avutonta tilaa tai pelkotilaa koskevan sääntelyn laajentamisesta koskemaan nyt kysymyksessä olevia seksuaalirikoksia nojautuvat mietinnössä esiin tuotuun laajaan tutkimustietoon. Esitykset ovat perusteltuja ja kannatettavia. Samoin kuin edellä vapaaehtoisuuden puutteeseen perustuvan raiskausrikoksen yhteydessä on todettu, näyttöongelmia liittyy myös niihin tilanteisiin, joissa asianomistaja ei esimerkiksi pelosta aiheutuneen lamaantumisen vuoksi kykene ilmaisemaan tahtoaan.

Lakimiesliitto pitää perusteltuna, että voimakas päihtymystila ja heikentynyt tajunnantila lisätään säännöksiin, sillä kokonaan tajuntansa menettämistä on vaikea näyttää toteen (vrt. KKO 2019:78). Vastaavasti perusteltua on, että tunnusmerkistötekijäksi lisätään ”tilanteen äkillisyys”, koska se mahdollistaa puuttumisen esimerkiksi hyvin äkillisesti aloitettuihin sukupuoliyhteyksiin, joissa asianomistajaan ei ole kohdistettu väkivaltaa tai joissa tämä ei ole ehtinyt reagoida tilanteeseen esimerkiksi sanallisesti. Toisaalta tilanteen äkillisyys on myös ongelmallinen erillisenä tunnusmerkistötekijänä, koska sen yhteydessä ei ole mainintaa sukupuoliyhteyden vapaaehtoisuudesta, joka muutoin olisi raiskaustunnusmerkistön keskeinen edellytys.

Muut aikuisiin kohdistuvat seksuaalirikokset

Mitä mieltä olette ehdotetusta seksuaalisen kajoamisen törkeän tekemuodon säätämisestä?

Lakimiesliitto toteaa ensinnäkin, että ”seksuaalinen kajoaminen” on terminä epäselvä, eikä kuvaa teon luonnetta riittäväällä tarkkuudella. Kajoaminen viittaa fyysiseen tekoon, vaikka tämä rikos voi kattaa myös muita kuin fyysisiä tekotapoja. Lakimiesliiton käsityksen mukaan esimerkiksi ”pakottaminen seksuaaliseen tekoon” kuvaisi rikosta paremmin.

Lakimiesliitto kannattaa perusmuotoisen teon lisäksi kvalifioitua tekotapaa, koska teot voivat olla hyvin erilaisia sekä tekotavaltaan että vakavuudeltaan. Kvalifioitu tekemuoto mahdollistaisi muun muassa vakavan väkivallan käytön uhan huomioon ottamisen. Lakimiesliitto jättää harkittavaksi, tulisiko kvalifiointiperusteina olla myös esimerkiksi teon suunnitelmallisuus tai niiden toistuminen.

Mitä mieltä olette ehdotetusta seksuaalista hyväksikäyttöä koskevasta säännöksestä?

Esityksestä ei käy ilmi, miksi rikosnimikkeenä on haluttu edelleen käyttää seksuaalista hyväksikäyttöä, vaikka tämä nimike on perustellusti poistettu muualta. Hyväksikäyttö on terminä vanhahtava ja se antaa itse teosta harhaanjohtavan kuvan ottaen huomioon, että teko kattaa myös esimerkiksi vanhemman 16–17-vuotiaaseen lapseen kohdistaman sukupuoliyhteyden.

Ehdotus siitä, ettei perheen sisäisissä hyväksikäyttötilanteissa edellytetä lapsen asumista kotona, on perusteltu. Lakimiesliitto kiinnittää huomiota siihen, onko perusteltua säätää vanhemman 16–17-vuotiaaseen lapseen kohdistamasta sukupuoliyhteydestä tai seksuaalisesta teosta hyväksikäyttöringkseksi vai kuuluisiko kerrottuja tekoja arvioida muiden pykälien alla.

Mitä mieltä olette seksuaalista ahdistelua koskevan säännöksen soveltamisalan ehdotetusta laajennuksesta?

Seksuaalisen ahdistelun laajentamista kattamaan muutkin tekomuodot kuin koskettelu voidaan pitää kannatettavana. Toistuva sanallinen tai ilmeinen ja eleinen tapahtuva seksuaalisävytteinen ahdistelu voi olla teon kohteelle enemmän ahdistavaa kuin suoranaisten fyysinen koskettelu. Ne tekoavat, joilla seksuaaliseen ahdisteluun voi syyllistyä, jäävät esityksessä kuitenkin liian avoimeksi. Legaliteettiperiaatteen mukaisesti rangaistavan teon eri muodot tulisi luetella tyhjentävästi tunnusmerkistössä. On sinänsä ymmärrettävää, että tyhjentävän listauksen laatiminen seksuaalisen ahdistelun eri ilmenemismuodoista on haastavaa, mutta jatkovalmistelussa asiaan on syytä kiinnittää erityistä huomiota. Vastaavasti jatkovalmistelussa tulee kiinnittää huomiota siihen, että rajanveto seksuaalisen kajoamisen ja seksuaalisen ahdistelun välillä pysyy riittävän tarkkarajaisena ja niiden soveltamisalat tulee kyetä myös käytännössä erottelemaan toisistaan helposti ja selkeästi.

Mitä mieltä olette ehdotetusta seksuaalisen kuvan luvaton levittämistä koskevasta säännöksestä?

Ehdotus on perusteltu ja kannatettava, sekä ehdotettu sääntely on systemaattisesti oikeassa paikassa.

Mitä mieltä olette sukupuoliyhteyden määritelmän ehdotetusta laajentamisesta?

Sukupuoliyhteyden esitetty laajentaminen on perusteltu. Sääntelyehdotus on laadittu sukupuolineutraalisti.

Muita aikuisiin kohdistuviin seksuaalirikoksiin liittyviä huomioita?

Yleishuomiona voidaan todeta, että muutosehdotuksille on työryhmän toimeksiannon mukainen yhtäältä poliittinen ja toisaalta Suomea sitovista kansainvälisoikeudellisista velvoitteista seuraava tausta, ja että ehdotuksia voidaan kokonaisuutena pitää perusteltuina. Ehdotusten mukaisesti aikuisiin kohdistuvien seksuaalirikosten tunnusmerkistöjä laajennetaan osin koskemaan myös menettelyjä, joiden tarkkarajainen sääntely on hankalaa ja joiden oikeudellista arviointia voivat vaikeuttaa näyttöpulmat. Ehdotusten jatkovalmistelussa on tarpeen kerätä tietoa muissa maissa toteutettujen vastaavan kaltaisten muutosten käytännön soveltamistilanteista.

Huomioitavaa on myös, että parisuhteen käsite tulisi määritellä, mikäli sitä käytetään laissa tai taustatöissä. Parisuhteen määritelmä ei ole ollut oikeuskäytännössä selvä ja suhteen laadun selvittelyyn on käytetty oikeudenkäynneissä paljon aikaa.

Lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset

Mitä mieltä olette ehdotuksesta säätää lapsiin kohdistuvia tekoja koskevat säännökset omaksi kokonaisuudekseen?

Lakimiesliitto kannattaa lapsiin kohdistuvien säännösten eriyttämisen omaksi kokonaisuudekseen sekä sukupuoliyhteyksien ja seksuaalisten tekojen säätämistä rangaistavaksi sellaisenaan lapsenraiskaukseksi tai seksuaaliseksi kajoamiseksi lapseen.

Työryhmän esittämää perusratkaisua säätää lapsiin kohdistuvista teoista omana, aikuisiin kohdistuvista teoista erillisenä kokonaisuutenaan voidaan pitää perusteltuna paitsi lasten erityiseen suojeluun liittyvistä syistä, myös lainsäädännön systematiikkaan liittyvistä syistä. Erottelu korostaa myös lapsiin kohdistuvan teon moitittavuutta ja säännösten tunnusmerkistössä on mahdollisuus huomioida paremmin lapsen heikompi asema aikuiseen nähden.

Toivottavaa olisi, että lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten tunnusmerkistöt kirjoitettaisiin selvästi auki ja pykäläviittauksia vältettäisiin (esim. lapsenraiskaus).

Mitä mieltä olette lapsenraiskausta koskevasta säännöksestä?

Lainsäädännön nykytilaa, jossa rikoslakiin sisältyy ainoastaan lapsenraiskauksen kvalifioitua törkeää tekomuotoa koskeva säännös, ei voida pitää kaikinensa tyydyttävänä. Lapsenraiskausta koskeva erityissäännös on perusteltu työryhmän esiin tuomin perustein. Törkeää lapsen hyväksikäyttöä koskeva nykyinen sääntely yhdessä nykymuotoisen raiskaussäätelyn kanssa on saattanut johtaa nuoriin lapsiin kohdistuneissa teoissa yleisen oikeustajun vastaisiin tilanteisiin. Vapaaehtoisuuden puutteeseen liittyvä raiskaussäätely ei ole riittävä keino puuttua lapsiin kohdistuviin sukupuoliyhteyden sisältäviin tekoihin.

Mitä mieltä olette seksuaalista kajoamista lapseen koskevasta säännöksestä?

Lapsenraiskauksesta tuomitaan myös se, joka saa kuusitoista vuotta nuoremman lapsen kolmannen kanssa sukupuoliyhteyteen 1 §:n 2 momentin 1 kohdassa tarkoitetulla tavalla. Lakimiesliiton mielestä on ongelmallista, ettei vastaavaa kriminalisointia ole seksuaalista kajoamista lapseen koskevassa säännöksessä.

Kuten edellä aikuisiin kohdistuvien seksuaalirikosten osalta, nimikkeen kohdalla on syytä pohtia, onko ”kajoaminen” riittävän selkeä ja tarkkarajainen termi, sillä sanana se viittaa fyysiseen kajoamiseen.

Huomiota on myös kiinnitettävä siihen, että kypsyyttä koskeva arviointi on vaikeaa näytön arvioinnin kannalta. Tämä erityisesti silloin, kun aikaa teosta on kulunut pidempi aika.

Mitä mieltä olette sukupuoliyhteyksien ja seksuaalisten tekojen säätämisestä rangaistavaksi sellaisenaan lapsenraiskauksena tai seksuaalisena kajoamisena lapseen, kun ne kohdistuvat alle 12-vuotiaaseen lapseen?

Ehdottoman alimman ikärajan määrittäminen sille, milloin henkilö on riittävän kypsä antamaan suostumuksensa tai ryhtymään vapaaehtoisesti seksuaaliseen kanssakäymiseen, on lasten ja nuorten fysiologisen ja henkisen kehityksen ja kypsyiden erojen vuoksi hyvin hankalaa. Lähtökohtaisesti voidaan pitää kannatettavana, että tällainen iällinen raja-arvo määritellään. Työryhmä on päätenyt 12 ikävuoden rajaan. Kerrottua ikärajaa voidaan pitää perusteltuna siten, ettei alle 12-vuotias itse kykenisi milloinkaan antamaan suostumusta seksuaaliseen kanssakäymiseen, vaan sukupuoliyhteys on aina toteutettu ilman vapaaehtoisuutta. Toisaalta työryhmän mietinnön perusteella jää kuitenkin jossakin määrin avoimeksi se, mihin tutkimustietoon tai ratkaisukäytäntöön ehdotettu 12-vuoden ehdoton suojaikäraja perustuu. Työryhmän mietinnössä esitettyjen tutkimustietojen perusteella 12-vuotiaiden sukupuoliyhteydet näyttävät pikemmin marginaalisina kuin tavanmukaisina. Siten selkeää perustetta esimerkiksi 12-vuotiaan ja 15-vuotiaan keskinäisen seksuaalisen kanssakäymisen suojaamiselle ei ole suoraan löydettävissä. 12-vuotias lapsi voi käydä vielä peruskoulun alakoulua, ja 15-vuotias voi puolestaan olla jo lukiossa tai ammatillisissa opinnoissa.

Työryhmän nuorten keskinäisiä suhteita koskeva sääntelyehdotus (nk. rajoitussäännös) perustuu nyt voimassa olevaa rajoitussäännöstä edeltävän oikeustilan mukaisesti sekä osapuolten iän että kypsyiden arviointiin. Nykymuotoiseen sääntelyyn päädyttiin muun ohella kypsyiden arviointiin liittyvien hankaluuksien vuoksi sekä sen vuoksi, että jo suuri ikäero voi itsessään olla peruste olla soveltamatta rajoitussäännöstä. Lainsäädäntömuutoksen tarve jää tältä osin epäselväksi.

Mitä mieltä olette muutoksista paritusta koskevaan sääntelyyn?

-

Mitä mieltä olette muutoksista lasta seksuaalisesti esittäviä kuvia koskevaan sääntelyyn?

Lakimiesliitto pitää hyvänä, että myös yksittäinen kuva tai tallenne täyttää teon tunnusmerkistön.

Muita lapsiin kohdistuviin seksuaalirikoksiin liittyviä huomioita?

-

Rangaistukset

Mitä mieltä olette ehdotetuista rangaistusasteikoista?

Rangaistusasteikkojen tulisi olla rikoslain sisällä yhtenäisiä ja loogisia. Jatkovalmistelussa olisi hyvä kiinnittää huomiota seksuaalirikosten rangaistusasteikkoihin suhteessa esimerkiksi rikoslain 21 luvun henkeen ja terveyteen kohdistuviin rikoksiin.

Seksuaalisen hyväksikäytön rangaistusasteikon koventaminen siten, että vähimmäisrangaistus teosta on vankeusrangaistus, on perusteltu.

Muut huomiot

Huomioita esityksen arvioituihin vaikutuksiin liittyen?

-

Huomioita muihin lakeihin ehdotettuihin muutoksiin liittyen?

-

Muita huomiota liittyen esitettyihin lakiehdotuksiin?

Lakimuutosten lisäksi huomiota tulisi kiinnittää myös rikosten esitutkintaan, syyteharkintaan ja oikeudenkäynteihin kuluva kokonaisaikaan, joka pitkittyessään on erityisesti uhrin näkökulmasta omiaan lisäämään tämän kärsimystä. Erityisesti prosessien kestoihin tulee kiinnittää huomiota silloin, kun kysymys on alaikäisiin kohdistuneista teoista.

Hälinen Janne
Suomen Lakimiesliitto - Finlands Juristförbund ry